

Зубков С.О.

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та управління
Харківського державного університету харчування та торгівлі*

Zubkov Serhii

*PhD in Economics, Associate professor,
Professor of the Department of Economics and Management,
Kharkiv State University of Food Technology and Trade*

СПЕЦИФІЧНІ КОНКРЕТНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ СФЕРИ ХАРЧУВАННЯ

Анотація. Специфіка процесів управління підприємствами сфери харчування зумовлює необхідність формування особливого методологічного підґрунтя досліджень, об'єктом яких є міжгалузеві наукові дослідження, а предметом – методологія вирішення міжгалузевих наукових проблем. Більшість сучасних публікацій із питань методології дослідження процесів управління підприємствами є обмеженими логікою функціонування та розвитку замкнених соціально-економічних систем, які не можуть бути безпосередньо імплементованими до багатогалузевих інтегральних природно-соціально-економічних моделей, до яких належить сфера харчування. Метою дослідження є систематизація специфічних конкретно-методологічних підходів дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування в частині між-дисциплінарних методологічних підходів, до яких віднесено: синергетичний, структурний, об'єктно-функціональний, цілісний, поведінковий, інтеграційний, маркетинговий, праксеологічний, композиційно-багатопараметричний.

Ключові слова: методологія, специфічні конкретно-методологічні підходи, управління, сфера харчування, підприємство.

Постановка проблеми. Специфіка процесів управління підприємствами сфери харчування, до яких належать підприємства, агропромислового сектору, харчової промисловості, торгівлі та ресторанного господарства, що послуговуються інтегральними моделями природно-соціально-економічних систем, зумовлює необхідність формування особливого методологічного підґрунтя досліджень, об'єктом яких є міжгалузеві наукові дослідження, а предметом – методологія вирішення міжгалузевих наукових проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічна наукова проблема цього дослідження полягає у тому, що більшість сучасних публікацій із питань методології дослідження процесів управління підприємствами є обмеженими логікою функціонування та розвитку замкнених соціально-економічних систем [1–7], які не можуть бути безпосередньо імплементованими до багатогалузевих інтегральних природно-соціально-економічних моделей, до яких належить сфера харчування.

Формулювання завдання дослідження. Метою дослідження є висвітлення результатів систематизації методологічних підходів дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування в частині між-дисциплінарних методологічних підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Систематизація специфічних конкретно-методологічних підходів досліджень процесів управління підприємствами сфери харчування наведено у табл.

Синергетичний підхід найбільш повно відображає головну мотиваційну настанову щодо створення та результативну націленість (очікування) щодо функціонування сфери харчування. Головною мотивацією щодо об'єднання інтегрованих підприємницьких структур у єдину систему сфери харчування є можливість отримання додаткових вигод від потенціалу синергетичних зв'язків, який виникає під час функціонування інтегрованих структур. У цьому полягає обґрунтування необхідності використання концептів синергетики у ході дослідження

процесів управління підприємствами сфери харчування, позаяк сфера харчування – це інтеграційне утворення, яке є нелінійною та самоорганізуючою системою, «детермінованим хаосом», що створює передумови отримання синергетичних ефектів.

Перспективність використання синергетичного підходу як методологічної основи досліджень процесів управління підприємствами сфери харчування, обґрунтована науковими висновками щодо того, що методи синергетики добре слугують вирішенню аналітичних завдань у випадках, коли йдеться саме про колективну поведінку систем різної природи з утворенням самоорганізованих і впорядкованих структур [8–11]. У функціонуванні сфери харчування явно проявляються взаємодії, які вивчаються синергетикою з її ключовим положенням щодо відкритого характеру будь-якої з соціальних систем – сучасною теорією спільної дії. Залежно від ступеня своєї відкритості внутрішні системи сфери харчування взаємодіють між собою, причому у творчій формі співробітництва, а колективні дії не зводяться до простої суми індивідуальних незалежних дій, а викликають виникнення синергетичних ефектів [12–14].

Умовами формування синергетичної системи сфері харчування є її відкритість; віддаленість від рівноваги; наявність флуктуацій та біфуркацій [13; 15–17]. Точками біфуркації у сфері харчування можуть виступати зміни фінансово-економічного стану, діяльності, зв'язків її учасників та стейкхолдерів, соціальних чи політичних установок, суспільної думки, інформаційного забезпечення, споживчого попиту, тощо. Ефект синергії створюється завдяки появі джерел, що виникають після інтеграції елементів сфери харчування, під якими розуміється вплив зумовлюючих чинників.

Для прикладного застосування синергетичного підходу у дослідженнях процесів управління підприємствами сфери харчування евристично цінними є такі умовиводи синергетики:

– існування у матеріальних системах багатоваріантності та альтернативності розвитку за наявності

Систематизація специфічних конкретно-методологічних підходів досліджень процесів управління підприємствами сфери харчування

Методологічний підхід	Сутнісно-змістовна характеристика у контексті досліджень процесів управління підприємствами сфери харчування
<i>Загальні задля об'єктної та адміністративно-суб'єктивної складових досліджень</i>	
Синергетичний	Дозволяє аналізувати нелінійний характер переходу станів, як у функціонуванні складників сфери харчування, так і її системи в цілому.
Структурний	Аналіз сфери харчування у статичності: шляхом забезпечення багатоступінчатого, послідовного поділу її складників на підсистеми, елементи, компоненти, що дозволяє встановити характер взаємозв'язків між ними, та на цій основі – дослідити суть, місце та роль кожного з них у загальній інтегрованій системній взаємодії.
Об'єктно-функціональний	Аналіз сфери харчування у динаміці: шляхом вивчення її складників крізь призму функцій та функціональних зв'язків між собою та зовнішнім середовищем. Надає опис логіки інтегративного функціонування в цілому.
Цілісний	Є базовою умовою створення інтегральних критеріїв ефективності та формування загальної цілісної методології дослідження проблем ефективності функціонування сфери харчування на основі її цілісного сприйняття.
Поведінковий	В рамках підходу здійснюється оцінка ефективності процесів управління з позиції досягнення балансу інтересів всіх зацікавлених у результатах діяльності сфери харчування груп.
<i>Притаманні специфіці об'єктної складової досліджень</i>	
Інтеграційний	Комплексний аналіз факторної результативності бізнес-процесів усієї системи господарських ланцюжків сфери харчування та кожної її складової за підсистемами; ефективності роботи управлінського персоналу. Дослідження стадії та інституційного оформлення, швидкості та фази розвитку, територіальних меж, рівномірності та щільності просторового середовища сфери харчування.
Маркетинговий	Дослідження ефективності менеджменту в контексті аналізу впливу управляючої системи на задоволення потреб споживачів; підвищення якості та удосконалення асортименту продукції у відповідності із запитами споживачів; економію ресурсів за рахунок ефекту масштабу, тощо.
<i>Притаманні специфіці адміністративно-суб'єктивної складової досліджень</i>	
Праксеологічний	Здійснюється оцінювання ступеню раціональності та ефективності діяльності адміністративного персоналу у сфері харчування; ефективності процесу прийняття управлінських рішень; мотиваційні аспекти управлінської праці; економізації дій менеджерів.
Композиційно-багатопараметричний	Забезпечує багатовекторність напрямів оцінки результатів (ефекту) управління персоналом сфери харчування.

Джерело: систематизовано автором

певної інерційно-історичної визначеності їх змін у точках біфуркації (розгалуження, будь-які якісні та стрибкоподібні перебудови системи та метаморфози різних об'єктів за плавної зміни параметрів, від яких вони залежать);

– бачення зовнішнього середовища, як ієрархії середовищ із різною не лінійністю, що характеризується як принцип розростання малого, коли кількісні зміни в межах констант системи не зумовлюють якісних змін характеру процесу загалом або коли певний «поріг впливу» долається, система потрапляє у сферу впливу іншого «атрактора», внаслідок чого малі зміни виражаються в макроскопічних наслідках);

– можливість впливу індивідуальних зусиль на здійснення макросоціальних процесів.

Синергетичний підхід у дослідженнях сфери харчування націлює на комплексне врахування зв'язків різних рівнів і форм між елементами системи, розвиток яких посилює їх цілісність та ефективність, також врахування можливостей багатоваріантного розвитку на основі статистичних (імовірнісних) і динамічних законів і закономірностей.

Задля практичних цілей досліджень щодо встановлення наявності синергії та визначення її ефектів вивчення процесів управління підприємствами сфери харчування слід здійснювати за такими рівнями розгляду:

– дослідження мікроскопічного рівня надає опис окремих елементів, наприклад, діяльності окремих підприємств, домогосподарств, стейкхолдерів, що дозволяє визначити наявність синергії та синергетичний ефект окремих

учасників у складі сфери харчування, а також обґрунтувати результативні показники структур вищого порядку;

– дослідження мезоскопічного рівня надає опис діяльності на основі бачення про групу складників. Змінні стану на рівні мікроструктур можуть відрізнитися під час утворення макроструктур, тобто характеристика стану структури мезоскопічного рівня є залежною від часу й інших параметрів підструктури;

– дослідження макроскопічного рівня дає можливість охопити дослідженнями систему діяльності сфери харчування в цілому, у різноманітті усіх її аспектів – досягнень і проблем.

Таким чином, у контексті синергетичного підходу сфера харчування розглядається як складна система, що здатна до постійної еволюції (змін структури і змісту) за рахунок активної взаємодії із зовнішнім середовищем та іншими системами під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників, що створює передумови виникнення синергетичних ефектів за рахунок нелінійного характеру переходу станів, як складників сфери харчування, так і її системи в цілому [14; 17].

Необхідність структурного бачення під час дослідження процесів управління сфери харчування з виділенням її структурних елементів (компонентів, підсистем) зумовлює необхідність застосування структурного підходу. Згідно з методологічними принципами – ієрархічного упорядкування, абстрагування, несуперечності, структурування даних – структурний підхід забезпечує багатоступінчатий, послідовний поділ складників сфери

харчування на підсистеми, елементи, компоненти, дає змогу встановити характер взаємозв'язків між ними, та на цій основі – дослідити суть, місце та роль кожного з них у загальній інтегрованій системній взаємодії.

Структурний підхід характеризує систему харчування у статиці. За принципом ієрархічного упорядкування створюються ієрархічні деревоподібні структури з елементів системи управління сферою харчування з додаванням нових деталей на кожному рівні. Принцип абстрагування дає змогу виділити суттєві аспекти дослідження. За принципом структурування даних забезпечується структурованість й ієрархічна організованість вихідної інформації та отриманих результатів.

Структуризація складників сфери харчування є необхідною передумовою комплексної реалізації методологічних засад інших раніше розглянутих наукових підходів, таких як системний, логічний, синергічний та ін.

Оскільки для сфери харчування притаманна структурно-функціональна цілісність, за якої кожен елемент (компонент, підсистема) має певне функціональне призначення, яке узгоджене із загальними цілями, виконує свої специфічні функції, які здійснюють внесок у загальносистемні функції, структурний підхід має бути доповнений функціональним підходом. Функціональний підхід під час досліджень дає можливість характеризувати сферу харчування у динаміці.

Змістовна характеристика *функціонального підходу* заснована на розгляданні сфери харчування та її складників крізь призму функцій та функціональних зв'язків елементів структури між собою та зовнішнім середовищем та логіки функціонування системи загалом. На доповнення до функціонального підходу має бути застосований *об'єктний підхід*, засобами якого відбувається виділення підсистем сфери харчування шляхом елементного розподілу її складників на більш дрібні, кожний із яких потім розглядається як об'єкт дослідження відповідного рівня ієрархії. Таке структурування уможливує розглядання кожної системи (підсистеми) сфери харчування як сукупності властивостей і взаємозв'язків об'єктів, що входять до складу консолідованих об'єднань. На основі функціонального підходу для проведення досліджень щодо управління сферою харчування доцільно виділити функції розвитку, адаптації та самоорганізації. Подальша типологічна деталізація функцій залежить від цільових показників окремих складників сфери харчування. У цьому дослідженні доцільно виділити такий розподіл функціональних рівнів, як: орієнтація на ринок; інформаційна функція, що сприяє координації управління; функція, що визначається завданнями розвитку ринку в певний період часу.

Цілісний підхід логічно пов'язаний із структурним, об'єктно-функціональним та синергетичним методологічними підходами, оскільки визначає необхідність досліджень процесів управління сфери харчування з орієнтацією на її інтегративні цілісні характеристики. У зв'язку із цим сфера харчування вивчається як загальна цілісність, як складна система, що має свою структуру, функції і внутрішню будову.

Під час функціонування системи харчування неминучо є поява певних протиріч між її цілісністю та функціональним підходом до розв'язання проблем її розвитку. Звідси необхідність застосування принципів цілісного підходу, за якими всі ланки мають бути тісно взаємозалежні, взаємодіють одна з одною, але головне – завжди підпорядковані дуальній меті: отримання максимальних вигод за максимального урахування інтересів та потреб споживачів. Цілісний підхід до цих досліджень уможливує з'ясування внеску окремих компонентів-процесів системи харчування у її розвиток, як системного цілого.

Цілісне бачення сфери харчування за концептами цілісного підходу є базовою умовою створення інтегральних критеріїв її ефективності. Це виражається в тому, що властивості системи харчування не розглядаються як сумативне відображення властивостей її елементів. Більше того, властивості цілого, що проявляються в реальному існуванні, цілком можуть бути відсутніми в його елементах, вони є наслідком не механічного додавання, а складної взаємодії властивостей елементів. Інтегративна система сфери харчування активно впливає на свої компоненти, перетворюючи їх відповідно до стратегічних завдань. Зміна одного компонента неминуче викликає зміни в інших і в усій сфері в цілому.

На засадах концептуальних положень цілісного підходу також має здійснюватись процес формування загальної цілісної методології дослідження проблем ефективності функціонування сфери харчування.

Дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування *за поведінковим підходом* ґрунтується на вимірюванні ступеню задоволення потреб всіх груп, зацікавлених у результатах її діяльності. Напрями досліджень визначає склад груп інтересів за такими ознаками: зовнішні щодо сфери харчування – споживачі та стейкхолдери та внутрішні – підприємства та їхні працівники, підрозділи, домогосподарства, індивіди тощо. Головним критерієм оцінки ефективності процесів управління підприємствами сфери харчування за поведінковим підходом є досягнення балансу інтересів всіх зацікавлених у результатах її діяльності груп. Для визначення показників, що характеризують ступінь досягнення головного критерію використовуються як методи прямих розрахунків, так і методи опосередкованого оцінювання (експертні методи, анкетне опитування тощо).

Необхідність включення *інтеграції*, як методологічного походу, що є притаманним специфіці об'єктної складової досліджень, є очевидною, зважаючи на те, що концепція інтеграції є стратегічним підходом до об'єднання, як засобу розвитку та підвищення ефективності бізнесу в сфері харчування за рахунок інтеграційних рішень.

Інтеграція у сфері харчування сприяє побудові закінчених господарських ланцюжків, координована робота яких забезпечує кінцеві обсяги продажів продукції харчування, економію витрат на одиницю продукції, зростання продуктивності праці, тощо. За цієї точки зору, дослідження мають спрямовуватись на комплексний аналіз факторної результативності бізнес-процесів усієї системи господарських ланцюжків сфери харчування та кожної її складової за підсистемами [9; 18–20].

Обґрунтування наступного аспекту досліджень на засадах *інтеграційного підходу* є те, що результатом інтеграції у сфері харчування є формування господарського механізму, в якому, крім інтегрованих об'єктних елементів, є координуючий елемент – управляюча система та її підсистеми. За цих обстав, предметом дослідження має стати ефективність роботи управлінського персоналу як наслідок управлінського впливу на результативність (раціональність використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, прибутковості, тощо) взаємодії між формами та видами інтеграційних структур та сфери харчування у цілому, що забезпечує синергетичні ефекти.

Під час досліджень слід також урахувати, що інтеграція у сфері харчування є процесом, який протікає в просторі та часі. Це зумовлює в якості характеристичних ознак аналізу використовувати такі індикатори, як стадія, швидкість і фаза розвитку, територіальні межі, рівномірність і щільність просторового середовища сфери харчування [21].

Маркетинговий підхід у концептуальному осмисленні щодо дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування зумовлює розглядання ефективності менеджменту в контексті маркетингу на основі аналізу впливу управляючої системи на задоволення потреб споживачів; підвищення якості та удосконалення асортименту продукції у відповідності із запитами споживачів; економію ресурсів за рахунок ефекту масштабу, тощо.

Урахуванню специфіки проведення досліджень за адміністративно-суб'єктивною складовою частиною управління сферою харчування сприяють праксеологічні та адміністративний наукові підходи.

Очевидність застосування *праксеологічного підходу* пояснюється його сутністю, оскільки провідним елементом тут є люди, адаптація управлінських рішень до потреб життєдіяльності людини відповідно до теорії раціональних рішень [11; 22]. Праксеологічний компонент у структурі наукових підходів дослідження процесів управління сфери харчування уможливує створення системи науково-методичного супроводу дослідження щодо оцінки управлінської діяльності. У цьому дослідженні праксеологія виступає як загальна методологія, що розглядає способи розумової діяльності з огляду на їхні практичні властивості, тобто в розумінні їхньої ефективності. За праксеологічного підходу здійснюється оцінювання ступеня раціональності та ефективності діяльності адміністративного персоналу зі створення додаткової вартості у сфері харчування.

Прикладне застосування праксеології щодо оцінки управлінської діяльності полягає у реалізації її змісту як вчення про закони ефективності роботи, що ґрунтується на використанні оптимальних технологій діяльності та реалізації здібностей особистості [20; 22]. В ієрархії рівнів менеджменту сфери харчування праксеологічне вчення створює основу пірамідальної структури досліджень процесів управління: з одного боку, як система знань про управління, з іншого – як засіб максимізації їхнього практичного результату.

Ухвалення та виконання управлінських рішень – найголовніший оціночний критерій менеджменту у сфері харчування. У структурно-логічному аналізі точками зіткнення праксеології з цими дослідженнями є: засоби максимізації ефективності процесу прийняття управлінських рішень; мотиваційні аспекти управлінської праці; економізація дій менеджера. Ефективність і якість управлінських рішень має оцінюватися за такими орієнтовними показниками, як: економічна ефективність рішень; коефіцієнт економічності реалізації рішень; коефіцієнт своєчасності розроблення рішень; коефіцієнт якості рішень тощо.

Функціонування інтегрованих підприємницьких структур у сфері харчування значною мірою забезпечує такий головний ресурс, як людський (трудоий). Мето-

дологічні основи дослідження ефективності процесів управління підприємствами сфери харчування за критерієм забезпечення цільових параметрів результативності праці, реалізації кадрового потенціалу і рівня його використання забезпечує *композиційний багатопараметричний підхід*. Його застосування обґрунтоване багатовекторністю напрямів оцінки:

- ефект управління виражається показниками результативності діяльності сфери харчування загалом, де як показники приймаються чисельні значення результатів роботи, що слугують основою розрахунку ефективності роботи персоналу;

- критеріальні ознаки повинні віддзеркалювати результативність, якість і складність трудової діяльності (продуктивність праці, співвідношення темпів росту продуктивності праці та заробітної плати, середня заробітна плата);

- критеріальними ознаками виступають показники організації роботи та якості персоналу як соціальної системи (плінність персоналу, надійність його роботи, трудова дисципліна, рівномірність навантаження).

Формування комплексу методів і процедур, які б вичерпно характеризували результат (ефект) управління персоналом сфери харчування, можливе лише за умови комплексного застосування методологічних властивостей багатопараметричного підходу, який дає можливість здійснювати порівняння важливості різноманітних групових та індивідуальних інтересів у господарській організації (системі, комплексі), та композиційного підходу, який дає можливість визначення ступеня впливу управлінської праці на результати діяльності організації загалом.

Висновки. Методи дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування систематизовані за напрямами дослідницького процесу та за типами прикладних практичних завдань, що підлягають вирішенню. Ознаки, за якими вибрані методи досліджень, дають змогу представити їх у всьому розмаїтті та максимально охопити увесь спектр напрямів і сфер застосування, що задовольняє вимоги обґрунтованого правильного вибору задля прикладного застосування і є запорукою отримання необхідних результатів.

Систематизована сукупність теоретичних специфічних конкретно-методологічних підходів дає змогу розкрити специфіку дослідження феномену сфери харчування як інтегрованої природно-соціально-економічної системи, а їх комбіноване використання забезпечує наукову обґрунтованість вирішення завдань дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування на основі повномасштабного, всебічного та цілісного вивчення означених проблем.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є систематизація специфічних конкретно-методологічних методів дослідження процесів управління підприємствами сфери харчування за напрямами дослідницького процесу.

Список використаних джерел:

1. Ананьин О.И. Философия и методология экономической науки. *Философия социальных и гуманитарных наук* / Под общ. ред. С.А. Лебедева. М., 2006. С. 353–436.
2. Братута О.Г. Засоби проведення наукового дослідження як елемент методологічного забезпечення української економічної науки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 14. С. 8–16.
3. Чаплыгин В.Г. Логика и методология научных исследований: сравнительный анализ, школы, направления развития. *Интеллектуальный капитал в экономике знаний*. 2017. С. 289–303.
4. Кононюк А.Ю. Основы научных исследований. Киев : Освіта України, 2012. Кн. 1. 508 с.
5. Меньшикова А.А. Методологический прогресс в экономике. *Современные проблемы и перспективные направления инновационного развития науки*. 2017. С. 11–13.
6. Разіна О.В. Методологічні основи стратегічного управління підприємством. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. № 33(2). С. 232–236.
7. Шпортко Г.Ю., Вишнеvsька М.К. Дослідження методів визначення синергетичного ефекту кластерних структур. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 716–721.

8. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Основания синергетики. Москва : КомКнига, 2005. 240 с.
9. Кавун О.О. Організаційні засади формування підприємницьких об'єднань у конкурентному середовищі роздрібно торгівлі. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 6. С. 101–106.
10. Шимко О. Інтеграція підприємств як напрям формування ефективного конкурентного середовища в торгівлі. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Сер.: Економіка*. 2013. № 21. С. 281–285.
11. Шпортко Г.Ю., Вишнеvsька М.К. Дослідження методів визначення синергетичного ефекту кластерних структур. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип 9. С. 716–721.
12. Возіянова Н.Ю. Внутрішня торгівля України: теоретичний базис, моніторинг, моделі розвитку : монографія. Донецьк : ДонНУЕТ, 2013. 517 с.
13. Ходаківський С.І., Данилко В.К., Цал-Цалко Ю.С. Методологія наукових досліджень в парадигмі синергетики : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2009. 340 с.
14. Протасова Н.Г. Синергетичний підхід до управління інноваційними процесами у післядипломній освіті. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи* : зб. наук. праць. Київ : Логос, 2000. С. 281–282.
15. Малинецкий Г.Г. Математические основы синергетики. Хаос, структуры, вычислительный эксперимент. Москва : КомКнига, 2005. 312 с.
16. Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. Москва : Эдиториал, 2000. 310 с.
17. Хотунцев Ю.Л., Хотунцев А.Ю. Научный метод, реальные системы и элементы синергетики. *Педагогическое образование и наука*. 2001. № 2. С. 9–16.
18. Болдирева Л.М. Економічна інтеграція агропродовольчого сектора економіки: стан і перспективи розвитку. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2013. Вип. 12. С. 69–75.
19. Верхоглядова Н.І., Барінов Д.Ю. Підходи до визначення ефективності інтеграції будівельних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13(1). С. 78–83.
20. Ганущак-Єфіменко Л.М. Економічна інтеграція як основа розвитку підприємств малого і середнього бізнесу. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3(141). С. 70–77.
21. Курушина Е.В. Экономическая интеграция с позиций методологии научного познания (вопросы классификации). *Фундаментальные исследования*. 2013. Т. 5. № 8. С. 1146–1150.
22. Богоявленська Ю.В. Взаємодія прагматології з менеджментом (теоретичне дослідження). *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2004. № 2(28). С. 288–297.

References:

1. Anan'in O.I. (2006) Filosofiya i metodologiya ekonomicheskoy nauki [Philosophy and methodology of economic science] *Filosofiya sotsial'nykh i gumanitarnykh nauk* [Philosophy of Social Sciences and Humanities]. 2006, pp. 353–436.
2. Bratuta O.H. (2016) Zasoby provedennia naukovooho doslidzhennia yak element metodolohichnoho zabezpechennia ukrainskoi ekonomichnoi nauky [Means of scientific research as an element of methodological support of Ukrainian economic science], *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and national problems of economy], № 14, pp. 8–16.
3. Chaplygin V.G. (2017) Logika i metodologiya nauchnykh issledovaniy: sravnitel'nyy analiz, shkoly, napravleniya razvitiya [The logic and methodology of scientific research: a comparative analysis, schools, areas of development], *Intellektual'nyy kapital v ekonomike znaniy* [Intellectual capital in the knowledge economy], pp. 289–303.
4. Kononyuk A.Y. (2012) *Osnovy nauchnykh issledovaniy* [Basics of Scientific Research], Kyiv: Osvita Ukrainy, Book 1.
5. Men'shikova A.A. (2017) Metodologicheskii progress v ekonomike. [Methodological progress in the economy], *Sovremennye problemy i perspektivnye napravleniya innovatsionnogo razvitiya nauki* [Modern problems and promising areas of innovative development of science], pp. 11–13.
6. Razina O.V. (2011) Metodolohichni osnovy stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom [Methodological foundations of strategic management of enterprise], *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu* [Science messenger of Uzhgorod University], № 33(2), pp. 232–236.
7. Shportko H.Y., Vyshnevskaya M.K. (2017) Doslidzhennia metodiv vyznachennia synerhetychnoho efektu klasternykh struktur [Previous methods for identifying the synergistic effect of cluster structures], *Ekonomika i suspilstvo*. [Economy and society], Vol. 9, pp. 716–721.
8. Knyazeva E.N., Kurdyumov S.P. (2005) Osnovaniya sinergetiki. [Foundations of synergetics], Moscow: Komkniga.
9. Kavun O.O. (2011) Orhanizatsiini zasady formuvannia pidpriemnytskykh obiednan u konkurentnomu seredovyschi rozdrubnoi torhivli [Organizational principles for forming business associations in a competitive retail environment], *Aktualni problemy ekonomiky* [Actual problems of the economy], No 6, pp. 101–106.
10. Shymko O. (2013) Intehratsiia pidpriemstv yak napriam formuvannia efektyvnoho konkurentnoho seredovyscha v torhivli [Integration of enterprises as a direction of formation of effective competitive environment in trade], *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia. Ser.: Ekonomika* [Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Ser.: Economics], No 21, pp. 281–285.
11. Shportko H.Y., Vyshnevskaya M.K. (2017) Doslidzhennia metodiv vyznachennia synerhetychnoho efektu klasternykh struktur [Previous methods for identifying the synergistic effect of cluster structures], *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and society], vol. 9, pp. 716–721.
12. Vozianova N.Y. (2013) Vnutrishnia torhivlia Ukrainy: teoretichniy bazys, monitorynh, modeli rozvytku: monohrafiia [Internal trading of Ukraine: theoretical basis, monitoring, development models : monograph], Donetsk: DonNUET.
13. Khodakivskiy Y.I., Danylko V.K., Tsal-Tsalko Yu.S. (2009) Metodolohiia naukovykh doslidzhen v paradyhmi synerhetyky : monohrafiia. [Research methodology in the synergetic paradigm: a monograph], Zhytomyr: ZhDTU.
14. Protasova N.H. (2000) Synerhetychnyi pidkhid do upravlinnia innovatsiinymy protsesamy u pisljadiplomnii osviti [A synergistic approach to managing innovative processes in postgraduate education], *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektivy* [Pedagogical innovations: ideas, realities, perspectives], Kyiv: Logos, pp. 281–282.
15. Malinetskiy G.G. (2005) Matematicheskie osnovy sinergetiki. Khaos, struktury, vychislitel'nyy eksperiment [Mathematical basis of synergetics. Chaos, structures, computational experiment], Moscow: KomKniga.
16. Prigozhin I. (2000) Poryadok iz khaosa. Noviy dialog cheloveka s prirodoy [Order out of chaos. A new dialogue of man with nature], Moscow: Editorial.

17. Khotuntsev Yu. L., Khotuntsev A. Yu. (2001) Nauchnyy metod, real'nye sistemy i elementy sinergetiki [Scientific method, real systems and elements of synergetics], *Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka* [Teacher Education and Science], No 2, pp. 9–16.
18. Boldyrieva L.M. (2013) Ekonomichna intehratsiia ahroprodovolchoho sektora ekonomiky: stan i perspektyvy rozvytku [Economic integration of the agro-food sector of the economy: the state and prospects of development], *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriiia : Ekonomika i menezhment* [Bulletin of Sumy National Agrarian University. Series: Economics and Management], vol. 12, pp. 69–75.
19. Verkhohliadova N.I., Barinov D.Y. (2017) Pidkhody do vyznachennia efektyvnosti intehratsii budivelnykh pidpriemstv [Approaches to determining the efficiency of integration of construction enterprises], *Prychornomorski ekonomichni studii* [Black Sea Economic Studies], vol. 13(1), pp. 78–83.
20. Hanushchak-Yefimenko L.M. (2013) Ekonomichna intehratsiia yak osnova rozvytku pidpriemstv maloho i serednoho biznesu [Economic integration as a basis for the development of small and medium-sized enterprises], *Aktualni problemy ekonomiky* [Actual problems of the economy], No 3(141), pp. 70–77.
21. Kurushina E.V. (2013) Ekonomicheskaya integratsiia s pozitsiy metodologii nauchnogo poznaniia (voprosy klassifikatsii) [Economic integration from the standpoint of the methodology of scientific knowledge (classification issues)], *Fundamental'nye issledovaniia* [Fundamental research], No 8–5, pp. 1146–1150.
22. Bohoiavlenska Y.V. (2004) Vzaiemodiia prakseologii z menezhmentom (teoretychne doslidzhennia) [The interaction of praxeology with management (theoretical study)], *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriiia: Ekonomichni nauky* [Bulletin of Zhytomyr State Technological University. Series: Economic Sciences], No 2(28), pp. 288–297.

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ КОНКРЕТНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОЦЕССОВ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ СФЕРЫ ПИТАНИЯ

Аннотация. Специфика процессов управления предприятиями сферы питания предопределяет необходимость формирования особой методологической основы исследований, объектом которых являются межотраслевые научные исследования, а предметом – методология решения межотраслевых научных проблем. Большинство современных публикаций по вопросам методологии исследования процессов управления предприятиями ограничены логикой функционирования и развития замкнутых социально-экономических систем, которые не могут быть непосредственно реализованы в многоотраслевых интегральных природно-социально-экономических моделях, к которым относится сфера питания. Целью исследования является систематизация методологических подходов исследования процессов управления предприятиями сферы питания в части междисциплинарных методологических подходов, к которым отнесены: синергетический, структурный, объектно-функциональный, целостный, поведенческий, интеграционный, маркетинговый, праксеологический, композиционно-многопараметрический.

Ключевые слова: методология, специфические конкретно-методологические подходы, управление, сфера питания, предприятие.

SPECIFIC METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF FOOD SPHERE ENTERPRISES' MANAGEMENT PROCESSES

Summary. The specificity of food sphere enterprises' management processes necessitates the formation of special methodological basis for research, the object of which is cross-sectoral scientific research, and the subject is the methodology of inter-branch scientific problems solving. Most of the modern publications on the enterprise management research methodology are limited by the logic of functioning and development of closed social and economic systems, which cannot be directly implemented to the multi-sectoral integrated natural and social and economic models which include food sphere. The «food sphere» covers all structures which activities are aimed at achieving the main goal of the population's food demand meeting. Food sphere structure according to the functional management consists of four sectors: industries which produce food raw material (agriculture and forestry, fisheries and hunting); industries which process food raw material into food products (food industry); industries which sell food products (wholesale and retail, food markets, corporate trade); industries which organize food products consumption (restaurants, social catering). Methodological approaches to the study of food sphere enterprises' management processes are systematized by decomposition of modern methodological approaches to scientific researches, such as general scientific, interdisciplinary and specific. The methodological basis for the classification features selection is the necessity to fulfill the requirement of applied complex solution and theoretical scientific problems in the study of complex social and economic processes in the food sphere enterprises' integrated management system. The study purpose is systematization the methodological approaches to the study of food businesses management processes in terms of specific methodological approaches, which include: synergetic, structural, object-functional, holistic, behavioral, integration, marketing, praxeological, compositional multi-parameter. The systematic set of theoretical specific methodological approaches allows to reveal the specifics of the study of the food sphere phenomenon as an integrated natural-socio-economic system, and their combined use provides scientific validity of solving the problems of studying the food sphere enterprises' management processes.

Key words: methodology, specific methodological approaches, management, food sphere, enterprise.